

שירה עברית - מקרא ותרגום

מאת ישראל לוין



ט. כרמי

ובנונים. אפילו אם טעמי היה מכתוב הבללל טקס
טים שהוטמטו מן הספר, או השמטת סקסטי
שנכללו בו, טעמו של כרמי קודם כן, אינו יכו
להצלות על הדעת שקיימת אפשרות להציב אותו
לוגיה חובקת-עידנים של השירה העברית לדורותיה
שהכל יסכימו עליה - על שיש ועל שאין בה
בין האפשרויות הרבות, זו שכרמי מימש בעבודת
היא בוודאי אחת מן הטובות והמשימות ביותר.

צדק כרמי בהעדיפו תרגום-כפרותה על כל צורו
אחרת. תירגום שיר ללשון-שירה-אחרת הוא בעיקר
של דבר משימה בתיאפשויות. אם הקודא אינו
יודע עברית, יצליח בכל זאת להתרשם מן ה
קלידוסקום המרהיב ברוב גווניו של היצירה ה
פיוטית העברית. אלה שדיעתם בעברית מיוערת.
יטייעו בתרגום סיוע רב ויהנו מימי סגנונו, בהי
רותו הרבה, טעמו המעודן וחכמת-המצשה שבו.
אולם גם הקורא העברי המיומן ימצא בתרגום
לא רק מקור הנאה אלא גם מכשיר עזר חשוב,
פרקי שירה מן העבר, שלשונם רחוקה וזרה בעור
רותה ומבניה התחביריים, יחשפו בכלוא יפיים
ועשרם הפייסי בסיוע מגעו טפיגיהורח של תרגום
ללשון אנגלית, "מדרגית" בה ומננה הלשון ה
אנגלית היא שפתיחאם של כרמי, הוא בן בית
בה ובספרותה, הוא מכיר את צפונותיה ובקי ב
דרכי שירתה; אפילו ניסת בה את תרגומו בעזרה
שלפרוות, ידע גם כך לצרוו בה רכות מסגולות
השירה של לשון המקור.

בראש הספר העמיד כרמי מבוא, ארוך ומפורט
יותר מן המקובל בספרים דומים בהוצאת פינגוין.
הוא כולל סקירה בקיפה על התפתחות השירה ה
עברית מימיה הקדומים ביותר ועד ימינו, בהבלטת
התקופות האיסטוריות החשובות ביותר. נעשה ניסיון
בענין חיובי לציינ את המאפיינים העיקריים של
סגנונות השירה השונים ולהדגיש את תרומתה של
כל תקופה וכל אסכולה למכלול הישגיה של היצירה
העברית ולבגמות התפתחותה האיסטורית. הדגשו
הקשרים העמוקים והמגוונים עם תרבויות העמים
שבלקרבם יצרו המשוררים העבריים. נזכרו גדולי
המשוררים ויוצרי האסכולות השונות, גם תוארו
עיקרי תרומותיהם. הוארו יסודותיה של פואטיקה,
דבשתנה עם תנועת הזמן והמעבר ממרכז למרכז.
צפול הוא, שמומחים יבליטו את החסר וייתפשו
לסגנות שלפעמים טעויות בהקשרים שונים. אולם
המסגרת חיבה הכללות רחבות וניסוחם בסיגנון
השווה לכל-נסתימשכלת.

המחבר הטקיע מאמץ עצום בחיבור המסה ש
עשאה מבוא לספרו ותברו בה ידע רחב. סאד,
הבנה מעמיקה, טעם אסתטי מסוכלל וכושך נדיר
לוגר דברים חשובים ומורכבים בלשון נעימה ו
בסיגנון קריא ומתנה. קצת הערות, כגון הדברים
על סגולותיה הייחודיות של הלשון העברית, מגלות
גם בקיאות בתורות לינגוויסיות חדשות גם אינ
טואציות חריפות שהן אולי אופייניות למחבר-כי
כשורר. ההסבר לכוחות המאחדים את השירה רבת
הסגנונות והארוכה-מאד-בזמן הוא דוגמה מצוינת
לרטה הגבוהה ולמידת והאחריות הרבה שבעינים
תיאורטיים בכעיות היסוד של היצירה העברית. זהו
תווייה מרתקת לקרוא כיצד משורר סודרני וחדשני
בן ימינו, הניח תרבות המערב והתרבות האנגלית
ככסית באיחוד, דן ביראת כבוד בכוחה הווכר של
הלשון העברית, במעמקים של חכניה הסימאנטיים
תרבותיים, בעצמת חיותה שאינה חדלה במשך
אלפי שנה. הוא מדגיש, על דרך הסיכום, כי אם
כשוררי ארץ-ישראל החדשה, הקשישים יותר ניסו
לשחרר את הלשון מאסוציאציות כפירות, להשי
תיק - או לכל הפחות לרסן - את מוסיקת הרקע

והתרגום - את עוטר עולמו הפנימי וספונות יפן
שלפעמים יפתיע את קוראיו, אשר יגלו מהוונות
משליאים לא נודעים בשירה העברית.

החלק השני כוקדש לתקופה הארוכה שמן ה
מאה העשירית ועד המאה השמונה עשרה. הוא
נפתח במבחר מרהיב משירת ספרד, "מיוצגים" כאן
גדולי המשוררים ובציודם יוצרים אלמונים, שהעלו
את השירה העברית לשיאים שלא ידעה עד אז
דוגמתם. הקורא יכול לעמוד על ההיסגים האמנו
תיים המופלאים, על הצירוף המפתיע של חול
וקודש, על עמקוה של הגות פיוטית, על מקוריות
מפתיעה ומגעים פוריים עם הרבות, "העולם" ה
ערכית, הוא יגלה את הכושר הנדיר בימי הביניים
לשיר שיטתה וחמדות חיים שוקקות. להשתחו את
העט באסירה חדה בתער ולחיות-לשמיחון -
בצד כושר-לעצב גוונים ובני גוונים של הוויות
דתיות אישיות ותחויות לאומיות עזות. עולמה הווכר
הסבר של הסיסנות, והאסכנויות מובא במבחר קטן,
אבל רגיש, של שירי קצת מגדולי יוצריה: פסטות
הלסון הלא-מקוסטה, התחביר הנוקשה וקדרות ער
לכס הפנימי של השירים כמחיסה היטב את ההבדל
העמוק שביניהם לבין שירי האסכולה הספרדית,
ועל אלה נוספים שירים רבים של משוררים עבריים
באיטליה, עם עומט "ספורת-העבר ועם חידושים
מכונסים פרנצוים ברות הרניסאנס הניצב בפח
הנת החדשה.

משיריו של אפרים לוצאטו (מת בשנת 1792)
אנו עוברים במפתיע אל שיריו של חיים נחמן
ביאליק, בסמוך להם טובא מבחר משיריהם של
שאל טרניוהובסקי, יעקב פיכמן, אברהם בן יצחק,
יעקב שיינברג, דוד פיגל, אציג והלקין. אברהם
שלונסקי, נתן אלתרמן, חיים נחמן ביאליק ואחרים בני
דורם באים אחר כך, את הספר תוחמים משוררים
שהופיעו ברובם בשנות החמישים ועדיין הם באוני
יצירתם. אנו נפרדים מן האוסף הקולוסאלי הזה
ובפנינו טעם הטוב של שירי טרניו, פגיס, וך
דליה רביקוביץ.

בהקדמה שהקדים כרמי לספר הוא מסביר בין
השאר את השיקולים שהינחהו בבחירת השירים:
"הקריטריון לבחירת השירים היה הערך הספרותי,
אבל היה צורך כל הזמן למתן נטייה אסתית זאת
בכחינה של מה שיסאר מן השיר בתרגום אנגלי
בפרחה. הרבה שירים עבריים נאים הישמטו מפני
שרמיהם הבעיוניים ביותר - טקסטורה עשירה
של קול אי רשת סבוכה של אלוסיות ותיקות -
היו אובדים לגמרי או מחויבים לצרף אפראט דותה
של הערות והסברים (...) אני יודע, שההשמטה
השנויה ביותר במחלוקת היא זו של שירת "ההשי
כלה" מן המאה התשע עשרה, אף על פי שהו
פרק מסקרן ורב הסיכות של היסטוריה תרבותית,
לפעמי חברים השירים עצמם ערך ספרותי" (עמ'
10).

יש כאן הסבר גלוי והצדקות מוצנעת. רבים
סאוד יהקשו לקבל את הקביעה, כי אין בכל שירת
"ההשכלה" שירים בעלי ערך ספרותי - כערסם
של שירים רבים שנכללו באנהולוגיה, גם ההנמקה
ב"רשת צפופה" של אלוסיות וכרובד קולי, "עשיר"
איננה תוספת כאן, אבל הטיעון בטעם אישי,
אפילו אינו מקובל על חכמים רבים, אכן מתאים
לכאן - ולמקומות רבים אחרים בספר. הטעם
האישי הוא גורם לגיטימי בעבודה מסוג זה ואינו
זקוק לא להסבר ולא להצדקות. תמיד יהיה קיים
ויפעל את פעולתו. לפעמים יודו בכך, כמעשהו
של כרמי, בגלוי וביושר אינטלקטואלי. לפעמים
יעשו אותו ב"רשת צפופה" של סיעונים ידעניים

אני מבקש לברך את ברכת הנהגין - בלב שלם
והכרת תודה ובקא כל הסתייגות - על האנתר
לוגיה של השירה העברית שיצאה בהוצאת פינגוין,
בעריכתו ובתרגומו של ט. כרמי. הספר הוא
תג אמיחי לקורא ולאזהב השירה ומאורע תרבותי
בעל חשיבות. ראשונה במעלה, ראוי הוא המהדיר
המתרגם לכל שבח על עמלו הרב וטעמו הטוב
שחברו בהם יחד בינת החוקר והכמת-הלב של
משורר מקורי ובעל ייחוד.

עריכת אנתולוגיה מחייבת גם דעת רחבה גם
כושר שימוש מעולה, כדי שהיצירות שנבחרו להי
כלל בה יהיו טובות ו, מייצגות בעת ובעונה אחת.
השירה העברית, שראשיתה חלה למעלה מאלף שנה
לפני ספרות הנוצרים, מעמידה בהקשר זה בעייה
מסובכת במיוחד, שבוודאי הרתיעה רבים מלשלוח
ידם במלאכה הקשה הגליות הטובות בדורות ה
אחרונים. החשירו את הבעייה: התגלו אצרות
גדולים חדשים של שירה עברית, כגון כנגילות
הגנוזות של ים המלח ובכתבי היד של הגניזה
הקהירית, ריבואת שירים, חדשים מן העבר ניספו
על אצרות שירתו הידועים, רבים מהם כתובים
בידי אלמונים או בחברים ששםם לא היה מוכר.
שדה העייון התגוון, העשיר ורחב כאוד והמחקר
בו הוא במידה רבה בצעדיו הראשונים בלבד.

כרמי התמודד עם הבעייה ויכול לה, לפי עדותו
בחר את השירים לטפרו עליפי ערסם הספרותי
בלבד, אבל למעשה הם משקפים נאמנה את פניה
הסונים של השירה העברית בהתפתחותה הארוכה
הנפתלת, את כרכוי יצירתה החל בשירת השכטים
הקדומה וסיים בשירה הישראלית בת ומננה, את
הכניה המיוחדים והאופייניים וסגולותיה הספרותיות
האסתיות, את מסוריתה הטובהקת ואת חותם
התרבותי הרבות של העמים שעימם באה בפני.
אילו הקודש בזויר גם לשירת המאה הי"ט, הקרויה
"שירת-ההשכלה", היתה אילו נבנעת שגנה טר
דניה, על כל פניו, אוסף השירים כגיש בפני
הקורא סנוראמה מרהיבה של השירה העברית, תעור
דה כרשימה של הגניזת היהודי היוצר, דמות רוחו
של עם כמי שהתגלטה בסיר ובפיוט.

אחר מהיסגיו החשובים ביותר של כרמי הוא
בעיצוב פרספקטיבה נכונה של השירה העברית.
בניסה בוגרת ובנונה עמד בפני פיתויים להרחיב
יתר על המידה את המהדור של השירה החדשה
והקדיש כשני שלישים של ספרו לשירה שעד דורו
של ביאליק, את החלק הראשון הקדיש לתקופה
הקדומה, מן המקרא ועד המאה העשירית, הוא
כלל בו מבחר משירות קדומות, מן השירה הגבוהית
ומפרקי תהלים, שיר השירים ואיכה. עליהם הוסיף
מבחר קטן ונאה מן המגילות הגנוזות, קטעים פיר
טיים מן הספרות התלמודית ומן התפילות הקדומות.
בהיבה מעדיפה כינס קצת מהסגנונות "יודי" מר
כבה" שבספרות, "היכלות" הביסטיות ובספר רב
של יצירות פייטנים מן האסכולה המורחית והארי
טלקית - ביניהן יצירות של יוסי בן יוסי אלעזר
הקליר, ינאי, אמיחי בן שפטיה, סעדיה גאון ו
אחרים, פרק זה של יצירה עברית, שלפני זמן
לא רב עדיין התנכרו אליו ואף וילולו בו כמחנית
ערבו השירי-אמנותי, וזכה כאן למקום כבוד כראוי
לו וחושף - תחת מגע ידו הרגישה של העורך

The Penguin Book of Hebrew Verse, Edited and Translated by T. Caroni (1981).

של מסורת שתלסנית, הנה המחברים הצעירים יותר
בישראל היו צריכים לעשות מאמץ מכון לרכוש
מחדש הרבה ממה שניסו קדמיהם לדכא" (עמ' 47).
עדיין לא נדמו הקולות של המבקרים היוצרים
שמנו את כוחה הווכר של הלשון העברית בין חכר
נותיה השליליות שדבקו בה מפני שהיתה, "לשון
ספרותית טהה" שלא חיותה כדיבור היומיומי. אולי
יתבהו פעם כיצד ביקשו, בהשוקה עזה לחירות
ההבטה, לשלול מן הלשון העברית את כוחה הווכר,
שהוא גם ייחודה גם מקור עצמתה וכושר הבעתה
מריבה-תרבדויותקולות, באחד הקטעים הימים ש
במסות מציון כרמי את האופי הגורלי שבסגולת
הזכרון של העברית:

"בין אם המשורר רוצה בזה או לא, לפתים
קרוכות מאור יש יכוד של קונטרפונקט ב"י
שירה העברית, יהיו המקצבים (כשירה) וי
אפילו אוצר המלים (שלה) כלשון דיבורית
ככל שיהיה, היא תישבע על ידי הקורא
הרצי על הרקע של השירה המקראית ושל
מסורת שירת שלא פסקה אי פעם, וקצת
מהאקטיים הנאים ביותר של השירה העבר
רית הם עדיין תוצאה של המתח בין הדיבור
הייטובי ובין צלילי הלואי הרבים והרבים
של מורשת מסותפת" (עמ' 47-48).

למטה הגדולה הוסיף כרמי, "הערה על הסונים
של השירה העברית בימי הביניים" ובה הסביר
קצת כמרגשי היסוד של הפיוט הדתי, אחר כך
הביא סקירה קצרה וממצה על המשקלים והחרוים
של השירה העברית, פרי עטו של ב. הרושובסקי,
בעל חשיבות רבה הוא, לוח השירים המפורט,
המכיל הערות מעניינות על חיי היוצרים ועל סגו
לות השירים שבספר, להשלמת, האפאראט המגוון
צורפו בסוף האנתולוגיה רשימה ביבלוגראסית-גב
חרת, מפתח (באנגלית) של שמות המשוררים וה
שירים ושני מפתחות עבריים - של המשוררים
ושל המלים הראשונות של שירי המבחר, ראוי
כרמי לכל שבח על השקידה המרובה, על העמל
המספר, על הטעם הטוב ואולי גם על, החושת
שליחות מאופקת שהבשילו אחד הפירות הנאים
ביותר בשדה ספרותנו.